

УДК 343.99

СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКА ЕКСПЕРТИЗА ЯК СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ У МІЖНАРОДНИХ СУДАХ ТА ТРИБУНАЛАХ

О. О. Bloshkina

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, 4 курс,
спеціальність «Право», навчально-науковий інститут права

Науковий керівник – к.ю.н., професор В. І. Цимбалюк

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Статтю присвячено аналізу ролі судово-бухгалтерської експертизи у встановленні фактів, що мають значення для розгляду справ у міжнародних судах і трибуналах. Аналізуються методи та виклики застосування такої експертизи в міжнародній правовій практиці, а також необхідність гармонізації підходів до проведення експертиз у різних правових системах.

Ключові слова: судово-бухгалтерська експертиза, міжнародні суди, правові системи, економічні правопорушення, експертні висновки.

This article is sanctified to the analysis of the role of forensic accounting expertise in establishing facts relevant to proceedings in international courts and tribunals. The study analyzes methods and challenges of applying such expertise in international legal practice and the need for harmonizing approaches to conducting expert assessments across different legal systems.

Keywords: forensic accounting expertise, international courts, legal systems, economic offenses, expert opinions.

Сучасна економіка характеризується зростаючою інтеграцією бізнесу на міжнародному рівні, що спричиняє збільшення кількості транснаціональних корпорацій, міжнародних підприємств та фінансових угод. Водночас зростає і кількість економічних правопорушень, таких як шахрайство, корупція, відмивання коштів та податкові махінації, що можуть мати серйозні правові наслідки. У таких випадках міжнародні суди та трибунали стикаються з необхідністю ретельного дослідження фінансових документів, бухгалтерських звітів та економічних операцій, що вимагає застосування спеціальних знань і методик.

Одним із ключових інструментів, що допомагає встановити факти, які мають значення для розгляду таких справ, є судово-бухгалтерська експертиза. Це спеціальне дослідження фінансово-господарської діяльності підприємств, яке дозволяє виявити приховані правопорушення, оцінити реальний фінансовий стан компаній та надати обґрунтовані висновки для судових органів. Однак практика проведення таких експертиз у міжнародному правовому середовищі має свої особливості, які потребують детального аналізу.

Дослідження у сфері судово-бухгалтерської експертизи проводили П. В. Захарко, О. П. Колісник, О. В. Лега, Д. І. Могилка, І. М. Назаренко, У. П. Новак, М. В. Падюка, Н. Є. Стельмах.

Методика нашого дослідження базується на аналізі міжнародних правових норм, що регулюють застосування судово-бухгалтерської експертизи, а також на вивченні практики міжнародних судів і трибуналів щодо використання висновків таких експертиз у вирішенні

економічних спорів. Також розглядаються методи фінансово-аналітичного дослідження, які використовуються експертами для оцінки достовірності фінансових даних.

Метою нашого дослідження є визначення ролі судово-бухгалтерської експертизи у розгляді економічних справ у міжнародних судах та трибуналах, виявлення основних проблем, пов'язаних із її застосуванням, та аналіз можливих шляхів удосконалення цієї процедури у міжнародному правовому просторі.

Для досягнення поставленої мети нами мають бути вирішені наступні завдання:

- визначення правових засад застосування судово-бухгалтерської експертизи в міжнародних судах та трибуналах;
- аналіз ключових проблем, пов'язаних з використанням висновків експертів у судових процесах;
- виділення особливостей методики проведення судово-бухгалтерської експертизи у міжнародному контексті;
- визначення можливих шляхів вдосконалення застосування судово-бухгалтерської експертизи у міжнародній юридичній практиці.

Здійснення цього дослідження сприятиме розширенню науково-теоретичної бази щодо ролі судово-бухгалтерських експертиз у міжнародних судових процесах, а також допоможе покращити їхнє практичне застосування у розгляді економічних спорів.

Судово-бухгалтерська експертиза є спеціальним видом фінансово-економічного дослідження, що використовується для встановлення фактів, які мають юридичне значення у розгляді справ про економічні правопорушення. Вона включає аналіз бухгалтерських документів, фінансової та податкової звітності, банківських виписок, а також інших матеріалів, які можуть підтвердити або спростувати певні обставини у справі.

Більше того, у своїй праці Стельмах Н. Є. доводить, що судова експертиза та її сегмент – судово-бухгалтерська експертиза – мають ознаки інституту, а саме: окремі «правила гри», специфічну організацію діяльності, специфічну соціо-психологічну відповідальність (неформальні інститути), що характеризується як соціально-економічний інститут [1, С. 160].

Погоджуємося і з думкою Могилки Д. І., що бухгалтерський облік, покликаний служити потужним знаряддям контролю, протидії та запобігання незаконних дій у сфері економіки, у ряді випадків перетворюється на таке ж потужне знаряддя для приховування порушень та злочинних діянь. Тому важливим для проведення судово-бухгалтерської експертизи є врахування специфіки побудови бухгалтерського обліку в тій чи іншій галузі, що зможе посилити організаційно-методичні аспекти процесуальної дії – судово-бухгалтерської експертизи [2, С. 385].

У міжнародній судовій практиці судово-бухгалтерська експертиза відіграє важливу роль у розгляді спорів, пов'язаних із фінансовими махінаціями, відмиванням коштів, ухиленням від оподаткування, порушенням контрактних зобов'язань та економічними злочинами. Висновки експертів можуть бути використані як докази у міжнародних комерційних арбітражах, судах загальної юрисдикції, а також у спеціалізованих трибуналах, що розглядають фінансові спори.

Регулювання використання судово-бухгалтерських експертиз у міжнародному праві є неоднорідним і залежить від юрисдикції, в якій розглядається справа. Основними джерелами правового регулювання у цій сфері є міжнародні конвенції, такі як Конвенція ООН проти корупції (UNCAC), що містить положення щодо фінансового моніторингу та розслідувань економічних злочинів, а також законодавство країн-учасниць міжнародних судових процесів, яке містить власні норми щодо порядку призначення експертиз та визнання їх результатів. Крім того, регламенти міжнародних судів і трибуналів, зокрема Міжнародного кримінального суду (МКС) та Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), передбачають внутрішні процедури залучення експертів, а правила міжнародного арбітражу, такі як норми

Міжнародної торгової палати (ICC), Лондонського міжнародного арбітражного суду (LCIA) та Стокгольмського арбітражного інституту (SCC), регулюють порядок надання експертних висновків у комерційних спорах. Попри це, відсутність уніфікованих стандартів судово-бухгалтерської експертизи може ускладнювати використання її висновків у міжнародних судових процесах.

Висновки судово-бухгалтерських експертів можуть мати різний статус у міжнародних судах та трибуналах. У комерційних арбітражах вони часто розглядаються як консультативний доказ, що допомагає арбітрам ухвалити обґрунтоване рішення. У кримінальних процесах міжнародного рівня такі висновки можуть мати більшу доказову силу, особливо якщо вони підтверджуються іншими матеріалами справи. Ключовими критеріями оцінки експертних висновків у міжнародних судах є об'єктивність та неупередженість експерта, методологічна обґрунтованість дослідження, повнота аналізу всіх релевантних фінансових документів та відповідність чинним нормам права.

Таким чином, судово-бухгалтерська експертиза є важливим елементом доказової бази у міжнародних судах, проте її ефективність значною мірою залежить від рівня правового регулювання та визнання експертних висновків у конкретній юрисдикції.

Враховуючи важливість судово-бухгалтерської експертизи у міжнародних судових процесах, особливу увагу слід приділити методологічним аспектам її проведення. Адже лише комплексний підхід, що включає детальний аналіз фінансової документації, застосування сучасних цифрових технологій та дотримання міжнародних стандартів, може забезпечити ефективне встановлення фактів, які мають юридичне значення. Однак практичне застосування цих методів у міжнародних судах та трибуналах стикається з низкою викликів, зокрема проблемами доступу до фінансових даних, відмінностями у підходах до обліку та аудиту в різних країнах, а також труднощами із визнанням висновків експертів у різних юрисдикціях. Саме тому подальший аналіз слід зосередити на особливостях використання судово-бухгалтерської експертизи в міжнародній судовій практиці, її ролі у розгляді фінансових спорів та перспективних напрямках удосконалення цього виду експертного дослідження.

Судово-бухгалтерська експертиза є складним процесом, який передбачає використання різних методів аналізу фінансової та бухгалтерської документації для встановлення фактів, які мають юридичне значення у міжнародному судовому розгляді справи. Методологія проведення такого дослідження включає комплексний підхід, що поєднує бухгалтерський аналіз, фінансовий аудит, економічний моніторинг та правову оцінку. Вибір конкретних методів дослідження залежить від характеру справи, наявних документів, обсягу інформації, що підлягає аналізу, та особливостей правової системи, в межах якої ведеться судовий процес.

Одним із ключових методів судово-бухгалтерської експертизи є документальний аналіз, що передбачає детальне дослідження фінансової звітності, банківських виписок, контрактів, платіжних доручень та інших фінансових документів для виявлення невідповідностей, фальсифікацій або прихованих операцій. Цей метод особливо ефективний при розгляді міжнародних справ, пов'язаних із відмиванням коштів, ухиленням від оподаткування чи незаконними фінансовими схемами. Завдяки використанню сучасних цифрових технологій стало можливим проведення автоматизованого аналізу великих обсягів фінансових даних, що значно підвищує ефективність проведення такої експертизи.

Ще одним важливим методом є порівняльний аналіз, що передбачає зіставлення фінансових показників підозрюваної компанії або особи з аналогічними даними інших суб'єктів ринку. Такий підхід допомагає виявити аномальні фінансові операції, які можуть свідчити про шахрайство або порушення фінансової дисципліни. У міжнародних судових процесах цей метод є особливо важливим, оскільки він дозволяє експертам оцінити

фінансові показники в контексті загальносвітових економічних тенденцій та ринкових стандартів.

Крім того, застосовується методологія трасування грошових потоків, яка дозволяє відстежувати рух коштів через банківські рахунки та фінансові інструменти для виявлення прихованих активів або незаконних фінансових операцій. У справах, пов'язаних із міжнародною корупцією або фінансовими злочинами, цей метод є одним із ключових, оскільки дозволяє виявити складні схеми відмивання коштів та фінансування нелегальної діяльності.

Значне місце у методології судово-бухгалтерської експертизи займає аналіз внутрішнього контролю та корпоративного управління компаній. Оцінка механізмів фінансового контролю та управлінської звітності дозволяє експертам визначити, чи могли фінансові порушення бути наслідком умисних дій керівництва або недоліків у системі внутрішнього аудиту. Це особливо важливо у міжнародних комерційних спорах, де фінансові махінації можуть маскуватися під звичайні операційні витрати або нестачу облікових даних.

Одним із важливих аспектів методології є також використання цифрових технологій, включаючи програмні рішення для фінансової аналітики, штучний інтелект та блокчейн-технології. Завдяки цим інструментам експерти можуть автоматизовано аналізувати великі обсяги фінансової інформації, виявляти закономірності та швидко ідентифікувати потенційні правопорушення. Наприклад, технологія блокчейн дозволяє відстежувати кожен фінансову транзакцію у розподіленій системі обліку, що може бути корисним для справ, пов'язаних із криптовалютами або фінансовими злочинами у цифровій сфері, що зараз набуває неабиякої актуальності у зв'язку з розвитком цифрових валют та відсутністю чіткого правового регулювання та контролю за її використанням.

Однак, незважаючи на широкий спектр методів та інструментів, судово-бухгалтерська експертиза у міжнародних судах стикається з низкою викликів. Серед них – складність отримання фінансової інформації у випадку юрисдикційної закритості певних країн, відсутність єдиних стандартів ведення бухгалтерської звітності у різних правових системах, а також проблеми з визнанням висновків експертів у різних юрисдикціях. У деяких випадках міжнародні суди можуть не приймати висновки національних судових експертів, якщо їхня методика не відповідає міжнародним стандартам або не враховує специфіку конкретного судового процесу.

Враховуючи зазначене, розробка єдиних міжнародних стандартів проведення судово-бухгалтерської експертизи є необхідною умовою підвищення її ефективності у міжнародних судових процесах. Удосконалення методології, впровадження уніфікованих підходів до оцінки фінансових доказів та розвиток міжнародного співробітництва у сфері фінансових розслідувань сприятиме підвищенню правової визначеності та ефективності розгляду фінансових спорів на міжнародному рівні.

З огляду на зростаючу кількість економічних правопорушень у сфері міжнародного бізнесу, судово-бухгалтерська експертиза відіграє дедалі важливішу роль у забезпеченні правосуддя в міжнародних судах та трибуналах. Проте, ефективність її застосування значною мірою залежить від удосконалення нормативно-правової бази, гармонізації підходів до експертних досліджень та розвитку сучасних методів аналізу фінансових даних.

Однією з основних проблем, що виникають у процесі проведення судово-бухгалтерських експертиз у міжнародних справах, є відмінності у національних системах бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Різні країни мають власні стандарти, що створює труднощі у зіставленні фінансових даних та інтерпретації результатів експертиз. Важливим кроком у подоланні цієї проблеми є уніфікація облікових стандартів та впровадження міжнародних норм, таких як Міжнародні стандарти фінансової звітності

(IFRS) та Міжнародні стандарти аудиту (ISA). Врахування цих стандартів у судово-бухгалтерських експертизах дозволить підвищити їхню об'єктивність і визнання на міжнародному рівні.

Ще однією проблемою є правова невизначеність щодо статусу судово-бухгалтерських експертів у міжнародних судах. Відсутність єдиних вимог до їхньої кваліфікації, методів проведення експертизи та критеріїв оцінки її результатів може призводити до правової невизначеності та труднощів у визнанні висновків експертів. Тому необхідним є розроблення міжнародних стандартів щодо проведення судово-бухгалтерської експертизи, що враховуватимуть як технічні аспекти аналізу фінансової інформації, так і правові аспекти її застосування в судових процесах.

Також Лега О. В. зробила висновок, що основні проблеми нормативно-правового забезпечення проведення судово-економічної експертизи пов'язані з законодавчими колізіями, помилками, довільним тлумаченням нормативно-правових актів [3, С. 252].

Сучасні технологічні рішення також мають значний потенціал у сфері судово-бухгалтерської експертизи. Використання штучного інтелекту, великих даних та блокчейн-технологій може значно підвищити точність фінансових досліджень та зменшити ризик маніпуляцій. Наприклад, блокчейн-технології забезпечують незмінність фінансових записів, що робить їх цінним джерелом доказів у судових справах. У свою чергу, аналітичні алгоритми та автоматизовані системи дозволяють швидко виявляти аномалії у фінансових потоках, що є ключовим елементом у боротьбі з фінансовими шахрайствами.

У своїй праці Новак У. П. та Падюка М. В. переконують, що на ефективність досліджень судово-бухгалтерської експертизи впливає не лише комплекс методів та прийомів і необхідних знань експерта-бухгалтера, а й інформаційне забезпечення експертизи, призначення якого полягає у багатоаспектному та комплексному інформуванні безпосередніх виконавців експертного дослідження про реальний стан і зміни у функціонуванні визначених об'єктів судово-бухгалтерської експертизи [4, С. 54].

Крім того, важливим напрямом удосконалення судово-бухгалтерської експертизи є посилення міжнародного співробітництва у сфері фінансових розслідувань. Спільні ініціативи між державними органами, міжнародними організаціями та незалежними експертними установами сприятимуть оперативному обміну інформацією, підвищенню прозорості фінансових операцій та зміцненню механізмів боротьби з економічними злочинами.

Таким чином, перспективи розвитку судово-бухгалтерської експертизи у міжнародних судах та трибуналах пов'язані з гармонізацією стандартів, удосконаленням правового регулювання, впровадженням сучасних технологій та розширенням міжнародного співробітництва. Ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності судово-бухгалтерських досліджень, забезпеченню об'єктивності судових процесів та захисту економічних інтересів держав, компаній та громадян у глобальному масштабі.

Отже, ми можемо зробити висновок, що судово-бухгалтерська експертиза відіграє важливу роль у встановленні фактів, що мають значення для розгляду справ у міжнародних судах та трибуналах. Зі зростанням кількості міжнародних корпорацій та транскордонних економічних правопорушень потреба у проведенні такої експертизи лише посилюється. У ході дослідження було визначено основні методи судово-бухгалтерської експертизи, проаналізовано їх застосування в міжнародній судовій практиці та виявлено ключові виклики, пов'язані з використанням таких досліджень у правовій системі різних держав.

З'ясовано, що ефективність судово-бухгалтерської експертизи значно залежить від гармонізації підходів до проведення таких досліджень на міжнародному рівні, а також від рівня співпраці між експертами, правоохоронними органами та судовими інституціями.

Особливо важливим є питання достовірності висновків експерта, оскільки вони можуть мати вирішальне значення при ухваленні судового рішення.

Перспективи подальших наукових досліджень у цій сфері можуть бути спрямовані на розробку механізмів адаптації національних методик судово-бухгалтерської експертизи до міжнародних вимог і вдосконалення правового регулювання використання експертних висновків у міжнародних судових процесах.

1. Стельмах Н. Є. Бухгалтерська експертиза як соціально-економічний інститут. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки*. 2015. Вип. 15 (4). С. 156–160. 2. Могилка Д. І. Нормативно-правове регулювання судово-бухгалтерської експертизи: перспективи та розвиток. *Травневі правові читання : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти*. Черкаси : ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. С. 384–385. 3. Лега О. В. Еволюція поглядів на концептуальні проблеми розвитку судово-бухгалтерської експертизи. *Економічні науки. Сер. Економіка та менеджмент*. 2012. Вип. 9 (2). С. 248–253. 4. Новак У. П., Падюка М. В. Особливості інформаційного забезпечення Судово-бухгалтерської експертизи. *Облік, аналіз і аудит: виклики інституціональної економіки : тези*. 2020. С. 54–55.